

AHMET
ALTAN

Dragostea în
vremea revoltelor

Traducere din limba franceză și note de
Mădălina Ghiu

EDITORI:
Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu
Vasile Dem. Zamfirescu

DIRECTOR EDITORIAL
ANANSI. WORLD FICTION:
Bogdan-Alexandru Stănescu

REDACTARE:
Ruxandra Câmpeanu

DESIGN:
Andrei Gamaș

DIRECTOR PRODUCȚIE:
Cristian Claudiu Coban

DTP:
Gabriela Anghel

CORECTURĂ:
Sabina Lungu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ALTAN, AHMET

Dragostea în vremea revoltelor / Ahmet Altan ; trad. din lb. franceză și
note de Mădălina Ghiu. - București : Editura Trei, 2024
ISBN 978-606-40-2371-1

I. Ghiu, Mădălina (trad. ; note)

821.512.161

Titlul original: *İşyan Günlerinde Aşk*
Autor: Ahmet Altan

Copyright © 2001 by Ahmet Altan
Copyright © 2019 by Edizioni E/O

Copyright © Editura Trei, 2024
pentru traducerea în limba română

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-40-2371-1

În unele nopți, era trezit de zgomotul furnicilor care mișunau pe covoarele persane vechi, roase de vreme.

Imposibil de auzit pentru muritorii obișnuiți, pașii acestor furnici cu mijloc subțire, cu încheieturi fragile și corpuri noduroase de un negru strălucitor, ultimele viețuitoare care mai călcau pe covoarele țesute cu sute de ani în urmă într-o odaie dărăpănată dintr-un sat de munte și decolorate de preumblarea atâtor perechi de picioare, răsunau în sufletul apatic al lui Osman și îl făceau să se cutremure.

Smulgându-se cu greu din patul imens în care bunica lui se străduise cândva să caute, pe cele mai îndepărtate țărături ale voluptății, cele mai intense plăceri care îi sunt date trupului omenesc, și-a pus picioarele pe podeaua al cărei scârțâit neîncetat îi trăda vârsta și apoi, după ce a încercat să prindă puțină putere din această duritate aspră, s-a ridicat și a părăsit încăperea târându-și pașii.

Îmbrăcat în cămașa lui lungă de noapte tocită pe alocuri și de un alb îndoielnic, pe care o moștenise de la bunicul său, a intrat în sufragerie, a aprins luminile, iar acolo, în loc de furnicile pe care se aștepta să le vadă, a găsit trupurile diafane și străvezii ale morților lui, care se agitau neliniștiți.

Acești morți erau prizonierii timpului; azvârlți încă de la primul lor scâncet pe cărările vieții de parcă nimic nu avea să-i oprească vreodată și opriți din avântul lor de ultimul of-tat, ei rămăseseră captivi. Neputând să urce pe firul timpului

înainte de prima lor zi, nu reușeau să treacă nici dincolo de ultima, trezindu-se acum condamnați să hoinărească la nesfârșit între aceste două momente. Spunând povestea vieților pe care le duseseră, aceleași pentru totdeauna și încremenite între fălcile a două clipe definitive, adăugau de fiecare dată detalii noi, fapte noi, străduindu-se să schimbe prin cuvinte ceea ce trebuie să rămână pe veci neschimbat.

Prin urmare, ei hotărâseră să-și spună poveștile lui Osman, acest tânăr care le era rudă și care, încă viu, se rupsese de viață fără a se hotărî totuși să facă pasul definitiv către moarte, preferând să-și chinuiască trupul lăsându-se să alunece într-o atemporalitate profundă și periculoasă, în care trecutul și prezentul se confundau.

Osman nu-și mai amintea când începuse să stea de vorbă cu morții săi. Făcându-și viața imposibilă, atât lui, cât și celor apropiați, înzestrat cu o inteligență stranie și de nepătruns care nu îi adusese nici liniște, nici succes, se străduise să ducă, de bine, de rău, o existență plină de capricii de dandy și de extravagante fantezii sexuale când, pe neașteptate, obosit de toate, s-a retras în vechea casă a bunicului său.

Habar nu avea dacă morții l-au condus în aceste locuri sau dacă i-a găsit acolo când a ajuns. Fugind în trecut în compania lor, începuse să străbată în lung și-n lat uimitoarele galerii ale istoriei, eliberat în sfârșit de dilemele, suferințele și dezamăgirile care îl copleșiseră până atunci. Datorită unei mici moșteniri, Osman își asigură nevoile curente și trăia la adăpost de chinurile prezentului, cercețându-le pe cele din trecut.

Oamenii îl credeau nebun, iar el îi socotea proști. Faptul că putea contempla în toată claritatea lor viețile trecute ale morților îi întărea credința în prostia oamenilor.

Acesta era, fără îndoială, principalul motiv din spatele atașamentului său față de morții care nu ezitau niciodată să-i spună poveștile lor.

La simpla vedere a lui Osman, care trăia ca un pustnic în această veche locuință prăfuită, se îndreptau spre el sub efectul unei forțe imperioase, ca flăcările unei lumânări aplecate de curentul unei ferestre care se deschide brusc și, cu vocile lor tânguioase, frânte, devenite la fel de diafane ca trupurile lor, își începeau poveștile.

Toți aveau secrete înspăimântătoare.

Chiar dacă se străduiau să le ascundă împreunându-și cu încăpățănare mâinile, ca și cum ar fi ocrotit o flacără în căușul palmelor, neputând totuși să suporte arsura secretelor tănuite, își depărtau brațele, cuprinși de o mare nevoie de a dezvălui măcar o parte din ele.

Printre secrete se numărau crime, revolte, trădări, iubiri de nemărturisit, dorințe înăbușite; încercând să le ascundă în timp ce le dezvăluiau, poveștile lor erau pline de contradicții, minciuni și omisiuni.

Observarea acestei duble dorințe de a povesti și de a tăcea îi dădea întotdeauna lui Osman un sentiment nedeslușit de superioritate.

Când l-au zărit, au început să vorbească toți odată.

Învățase să-l aleagă pe unul dintre ei și, în toiul acelei învălmășeli de glasuri, să-l asculte doar pe el. Era o abilitate specifică celor care, la fel ca Osman, își pierduseră orice formă de conștiință a timpului, un har acordat de destin în chip de compensație pentru toate calitățile de care îl văduviseră sau, dimpotrivă, un preț pe care i-l cerea pentru favorurile pe care le revărsase asupra lui și pe care nu-l putea înțelege decât cine se smulsesse din curgerea timpului.

În noaptea în care se trezise înspăimântat, Osman hotărâse să-l asculte pe Hasan Efendi, cel care, dintre morții săi, îl amuza cel mai mult. Cu toată răgușeala datorată morții, vocea lui Hasan Efendi, căreia povestea spusă îi conferea o oarecare prestanță, răsuna din larma miilor de oameni care alcătuiau mulțimea sosită în fugă în piață în ciuda fricii teribile de viitorul care se ghicea în spatele strigătelor de bucurie. Urmând această voce, Osman s-a amestecat în mulțimea adunată sub steagurile negre ce fluturau în vânt, o mulțime din care fiecare individ nu mai era acum decât un mort uitat demult.

Hagia Sofia era înconjurată de un val de fesuri care tâlăzuiau ca o mare roșie. Un soare scânteietor de iarnă sclipea din baionetele lungi ale trupelor aliniate pe mai multe rânduri în jurul pieței, dând strălucire uniformelor împodobite cu fireturi ale gărzii imperiale, uniformelor albe ale escadroanelor albaneze și turbanelor verzi așezate într-o rână pe capetele soldaților sirieni.

Neputând pătrunde în piața ticsită, mii de oameni care veniseră să aclame redeschiderea Parlamentului după treizeci de ani de tiranie se cocoțaseră pe acoperiș, pe contraforți, pe coloane, pe minarete și pe orice proeminență a Hagiei Sofia. Venerabila bazilică, martoră de veacuri la perindarea atâtor puteri, de la Bizanț la otomani, care asistase la atâtea revolte, execuții, spânzurări de ramuri de copaci seculari, masacre și încoronări, era impregnată de o demnitate tăcută, păstrând pentru sine tot ceea ce văzuse.

În picioare, la poalele uriașei semiluni de argint care se înălța deasupra splendidei cupole, îmbrăcat în tunică lungă, neagră și purtând turbanul său verde, Hasan Efendi cerceta împrejurimile, întipărindu-și în memorie până și cel

mai mic detaliu, pentru a-l relata în acea seară șecului său. Silueta întunecată și nemișcată pe care o desena pe albastrul cerului părea mai impresionantă chiar și decât mulțimea.

Aceasta era flancată de trupele în uniforme kaki ale Armatei a Treia din Salonic, care, ridicându-se împotriva sultanului, care era și calif al musulmanilor din întreaga lume, se declaraseră în favoarea unui guvern constituțional și fuseseră chemate la Istanbul anume ca să împiedice șleahta de mullahi¹ atașată califului să provoace tulburări cu strigăte de „Șari’a este în pericol“. Departe de a se mulțumi cu cartușierele care le încingeau mijlocul, soldații acestor unități își burdușiseră și buzunarele uniformelor cu cartușe și afișau un aer de hotărâre înverșunată menită să convingă pe oricine îi vedea să respecte noua ordine.

Mult mai târziu, Hasan Efendi, care, rămânând foarte atașat de calif și de Șari’a, nu-i avusese niciodată la inimă pe unioniști, avea să îi spună lui Osman cu un zâmbet batjocoritor la limita perfidiei și cu siguranță nedemn de un mort: „Neștiute sunt căile Domnului; nici patru luni mai târziu, aceiași soldați chemați ca măsură de precauție împotriva susținătorilor Șari’a s-au ridicat cerând restaurarea acesteia și câteva sute dintre ei au fost încolțiți pe străzile din Istanbul înainte de a fi trecuți prin sabie de către priiii lor prieteni“.

Piața era acoperită în întregime cu steaguri negre pe care se vedeau versete din Coran brodate cu fir de argint referitoare la arta militară și amintind cu multă mândrie de importanța pe care o au în societate religia și armata.

1. Doctor în drept religios șiiit, însărcinat cu educația religioasă și îndeplinirea ritualurilor.

Nu doar piața, ci și străzile care duceau într-acolo erau înșesate de oameni din toate colțurile imperiului: păstori traci, marinari din insulele grecești, arabi învăluți în parfumurile atrăgătoare ale peninsulei lor misterioase, evrei exilați din Ierusalim, muntenegreni înarmați cu pistoale mari vârâte la brâu, bulgari, kurzi, kârgâzi, țigani dansând și cântând fără încetare sau chiar tătari cu ochii migdalați.

Această mulțime pestriță trăgea în aer cu pistoalele care se vindeau fără nicio opreliște de când fusese proclamată „libertatea“, iar focurile de armă se amestecau cu cântecele de libertate.

În timp ce populația fraterniza, purtată de beția propriului glas, de propria-i bucurie, s-a auzit un bubuit nelămurit; oamenilor nu le-a trebuit mult să ghicească originea uruițului care venea de departe: trăsura sultanului se apropia în mare viteză, escortată de lăncierii acestuia.

Văzând trăsura, aceiași oameni care cu o clipă înainte aplaudaseră instaurarea Constituției și sărbătoriseră sfârșitul tiraniei prin cântece de libertate s-au apucat să-l aclame cu înflăcărare pe suveran, slobozind strigăte de „Trăiască sultanul!“.

Din ziua în care, încă profund convins de puterea sa absolută și aproape divină, sultanul suferise acea lovitură grea din partea propriei armate, care era hotărâtă să-i reducă prerogativele, acesta păruse mai bătrân și mai bolnav decât era în realitate și îi venea greu să-și ascundă oboseala în ciuda fardului roșu cu care își sulemenise obrajii înainte de a apărea în fața mulțimii. Pentru a-l înveseli întrucâtva pe suveranul care, indiferent la uralele gloatei, stătea cu capul plecat, medicul său Reșit Pașa i-a atras atenția cu blândețe:

— Robii Luminăției Voastre sunt bucuroși să vă revadă, Maiestate, priviți cum aplaudă.

Ridicând încet capul, sultanul i-a aruncat medicului său o privire pe jumătate disprețuitoare, pe jumătate iritată.

— Cum mai poți să te încrezi în aceste aplauze, doctore? Tot așa îi aplaudă oamenii ăștia și pe cei care ne doresc moartea.

Trăsura în care se afla sultanul cuprins de spaima că ar putea fi victima unui atac în orice clipă își croia drum prin mulțime în mare goană, scoțând scânteii pe pavaj. Pe oriunde trecea, mulțimea se despărțea în mod miraculos în două, ca Marea Roșie atinsă de toiagul lui Moise și, făcând loc „Maiestății Sale califul“, oamenii îi arătau respectul cuvenit, ferindu-se totodată să fie prinși sub roțile trăsurii al cărei avânt te făcea să crezi că nu s-ar opri pentru nimeni.

În ciuda temerilor sultanului, nu avusese loc niciun incident pe drum, cu excepția țipetelor unei bătrâne îmbrăcate în negru din cap până-n picioare, care, în apropierea vechiului Palat, strigase întinzând brațele: „Dă-mi fiii înapoi!“ fără să reușească totuși să se facă auzită în vacarmul din jur.

Când, după ce o ținuseră tot într-un galop de îndată ce trecuseră de porțile Palatului, caii înspumați s-au oprit în fața intrării monumentale a Parlamentului, fanfara în poziție de drepți s-a pornit imediat să intoneze marșul *Hamidiye*¹.

Niște ofițeri nervoși au făcut cerc în jurul trăsurii, străduindu-se să țină gloata la distanță; în mijlocul acestei

1. *Hamidiye Marşı* („Marșul lui Hamid“) a fost imnul Imperiului Otoman din 1876 până în 1909, compus la comanda sultanului Abdülhamid al II-lea.

mulțimi însuflețite de un entuziasm comun, care striga, chiuia și cânta imnuri, sultanul, pe al cărui chip se vedea limpede ciuda care se observă îndeobște la cei privați cu brutalitate de puterea lor, a coborât din trăsură fără să se uite la nimeni și a înaintat încet spre portalul impunător.

Din mersul târșâit al acestui bătrân cu umerii gârboviți, care, prin simpla lui prezență, umplea universul afectiv mereu nesatisfăcut al maselor supuse nevoii constante de a iubi sau de a urî pe cineva, el emana o putere venită de altundeva, iar istoria veche de șase sute de ani al cărei moștenitor era, precum și religia veche de o mie trei sute de ani al cărei califat și-l asumase îi aureolau ființa, deși pătată pe alocuri cu o lumină aproape divină. Nu trebuia decât să se arate pentru ca simpla lui apariție să-i marcheze pe oameni, fără voia lor, în chip profund.

În timp ce încă străbătea coridoarele clădirii, membrii Parlamentului simțiseră apropierea sultanului, întocmai cum simți brusc un miros puternic în aer; așa se face că rumoarea care stăpânea adunarea se potolise treptat, iar suveranul și-a făcut intrarea într-o încăpere cufundată în tăcere desăvârșită.

Adunați în acest loc care le inspira un sentiment de straniețe, ba chiar de frică, cei mai mulți dintre deputații în redingote negre și fes roșu aveau luciul exagerat și țipător al unei perechi noi de pantofi de bal. În mijlocul lor, și parcă pentru a sublinia caracterul imperial al acestui Parlament, stăteau deputați yemeniți purtând *keffieh* verzi și mov, deputați arabi, cu capul înfășurat în șaluri încinse cu o bandă neagră din păr de cămilă, hogi cu turbane albe și, amestecați în această adunare pestriță, deputați în uniformă.

Lângă estradă, în haine împodobite cu fireturi și presărate cu decorații, se așezaseră membrii Camerei Superioare, iar în fața lor, *şeyhülislâm*-ul, în alb din cap până în picioare, înconjurat de ulemale¹ în robe de un verde-smarald. La urmă, alături de clericii musulmani, stăteau înșirați, ca niște stele funerare dezgropate dintr-o catacombă, patriarhi impunători cu bărbi lungi și siluete impunătoare, drapați în hainele lor cu totul negre.

La sosirea suveranului, sala se ridicase în picioare ca o singură ființă.

Ocupându-și locul în lojă, sultanul, sprijinit în sabie, și-a purtat îndelung privirea asupra adunării. Fostul deținător al puterii se uita cu ochi impasibil la noii stăpâni ai țării, strivindu-i cu privirea, cu felul în care se purta, cu tăcerea. După ce un deputat a dat citire discursului în care sultanul declara reinstaurarea Constituției, au început să se intoneze rugăciuni și, tot atunci, tunurile au bubuit în piața de la Hagia Sofia. Bateriile instalate pe Bosfor, precum și navele de război din Marea Marmara au tras salve. Restabilirea regimului constituțional a fost anunțată solemn imperiului și lumii întregi prin o sută una lovituri de tun.

Sultanul a părăsit sala cu același pas târșăit și, de parcă evenimentul care tocmai se petrecuse nu îl privea câtuși de puțin, s-a urcat tăcut în trăsură, abandonându-și trupul moliciunii scaunelor.

Observând fața palidă a suveranului, doctorul său, așezat lângă el, l-a întrebat îngrijorat:

— Sunteți obosit, Înălțimea Voastră?

1. Clerici musulmani care aveau și atribuții de legiuitor.

Zâmbetul disprețuitor pe care doctorul îl cunoștea foarte bine a traversat pe furiș chipul sultanului. Răspunsul lui a fost scurt:

— M-am plictisit.

Până la Palat nu a mai scos niciun cuvânt.

În noaptea aceea, cele șapte dealuri ale „Porții Fericirii” s-au aprins de la tot atâtea buchete scânteietoare; Palatul, vilele prinților imperiali și reședințele pașalelor erau învăluite în lumină și chiar și cei care aveau motive să fie profund mâhniți, temându-se să nu pară străini de bucuria generală și prizonieri ai terorii care își scotea nasul la iveală din spațele fiecărei manifestații de veselie populară, se văzuseră obligați să participe la ea.

Moscheile, bisericile, vapoarele, *yalı*-urile¹, vechile ziduri luminate de torțe își îndreptaseră ochii în flăcări spre cer, în timp ce pe Bosfor și în Cornul de Aur, care se împlânta în carnea orașului ca un iatagan, se răsfrângeau umbrele sanctuarelor vechi de secole înecate într-o imensă lucire sângerie.

În această noapte de decembrie în care vântul înghețat sufla cu asprime, Şeyh Yusuf Efendi, deși fusese invitat la festivitățile zilei, se afla la *tekke*, în Unkapanı și, în timp ce se plimba prin grădină înfoclit în caftanul căptușit cu blană și având ochii îndreptați către luminile orașului, asculta fără o vorbă relatarea evenimentelor făcută de Hasan Efendi, care, fără a simți nevoia să-și ascundă furia trezită de tratamentul aplicat Maiestății Sale Califului Universului, se abținuse să-și traducă sentimentele în cuvinte, mulțumindu-se să le exprime doar prin felul în care glăsuia, din care răzbătea o suferință plină de mânie.

1. Case de agrement pe malul unei ape, în special pe țărmul Bosforului.

În timp ce Hasan Efendi își relata în detaliu observațiile asupra întâmplărilor de peste zi, lumina artificială care scâldea orașul a dispărut brusc, cufundându-l în întunericul său obișnuit, străpuns doar de lumina pâlپătoare a lumânărilor aprinse la poalele mormintelor imperiale sau ale mausoleelor sfinților, foarte răspândite în capitală.

În inima acestei bezne, poate presimțind viitorul hărăzit orașului, Şeyh Efendi s-a înfiorat și a spus: „S-a făcut foarte frig“, după care s-a întors în lăcaș.

II

Călugărițele infirmiere de la Spitalul Francez arătau o mare tandrețe și un interes deosebit față de acest pacient distins, cu privire blândă, cu chip palid, cu cearcăne vineții care aminteau în mod straniu de o panseluță și care, în plus, vorbea o franceză impecabilă. Venind adesea la căpătâiul pacientului pentru a se interesa de starea lui de sănătate, îl copleșeau cu vorbe de încurajare și uneori, în cursul nopților din ce în ce mai lungi, își trăgeau un scaun lângă patul lui și îi citeau cărți împrumutate de la biblioteca spitalului.

Cât despre sora Clémentine, căreia zvonurile îi atribuiau în viața lumească titlul de baroană, ea îi acorda puțin mai mult timp decât celelalte călugărițe acestui bolnav cu glas ale cărui modulații trădau imediat o educație aleasă și, când se întâmpla să rămână singuri, îi făcea o vădită plăcere să discute cu el pe subiecte dintre cele mai diverse, precum literatura, scriitorii, oamenii, slăbiciunile omenești, religia și chiar politica. Fie că aflaseră de povestea lui tristă, fie că ochii lui mari și căprui, însuflețiți de o privire din altă lume, treziseră în ele o emoție în care sentimentele fraterne se amestecau cu cele de dragoste, călugărițelor le plăcea să discute între ele despre cazul „domnului Hikmet“. La simplul gând că pacientul, a cărui stare se ameliora de la o zi la alta, va părăsi în curând spitalul, inimile lor se umpleau de un fel de durere secretă, de o tristețe menită să rămână pentru totdeauna nelămurită.

Cum își vătămasă doar clavicula de deasupra plămânului atunci când întorsese spre sine pistolul pe care îl folosea

pentru prima dată în viață, Hüseyin Hikmet Bey avea să-i spună lui Osman mai târziu, peste ani: „Nu-ți poți imagina cât de umilitor este să nu te nimerești“.

Confruntat cu durerea de neconsolat de a fi pierdut-o pentru totdeauna pe femeia iubită, confruntat cu mândria rănită de a se vedea înlăturat în favoarea altui bărbat, confruntat, în sfârșit, cu dezamăgirea pe care i-o provocase activitatea politică, Hikmet Bey hotărâse să-și pună capăt zilelor. Dar acum, la toată suferința de până atunci se adăuga și umilința de a-și fi ratat sinuciderea. În această cameră de spital în care-i ajungeau la urechi gemetele celorlalți bolnavi, șoaptele infirmierelor și mirosul dezinfectantului turnat în găleată de îngrijitor, înțelese, mai bine decât atunci când era sănătos, ce important era să primească atenție neîntreruptă, ce necesară era ea vindecării sufletului său, mult mai vătămat decât trupul. În schimb, nu pricepea deloc cum de se adăugase, la recunoștința pe care o simțea față de atâtea dovezi de afecțiune, și dorința de a arunca o privire la părul surorii Clémentine, despre care era convins că este arămiu.

În ciuda semnelor de afecțiune oferite din belșug de celelalte infirmiere, în ciuda armoniei depline și tulburătoare din glasul surorii Clémentine, care chiar și în rostirea rugăciunilor lăsa să răzbată o umbră de păcat, ecouri de escapade, de nopți pariziene și baluri de demult, în ciuda furiei firești care se presupune că nu-l părăsește niciodată pe un bărbat trădat, el nu reușea să-și uite soția, pe Mehpare Hanım.

În pofida acestei dureri, a acestei neputințe, a acestui sentiment de abandon și poate chiar și din pricina tuturor acestora, el continuase să o vadă pe această femeie

frumoasă în fiecare noapte în visele lui, să-i șoptească numele în timpul delirurilor lui febrile, convins că numai ea îl poate smulge din acea singurătate chinuitoare. Ca orice om trădat și oricât de mare ar fi fost furia pe care i-o stârnea această trădare, era convins în sinea lui că salvarea sa depindea numai de cea care îl făcuse să sufere atât de mult. Lăsându-se în voia imaginației sale bogate, așteptase cu răbdare întoarcerea lui Mehpare Hanım, sperând să o vadă cum intră într-o dimineață în salonul lui de spital și cum îl străpunge cu privirea aceea rezervată care îi ascundea timiditatea implorându-l să o ierte. Dar, în loc să-l îndepărteze de ea, această așteptare zadarnică îl apropiase și mai mult de fosta lui soție, de care se îndrăgostise cândva cu patimă. După aceea, cum se întâmplă de obicei, această iubire fusese hrănită de suspiciuni și neputință, crescând de-a lungul anilor și ajungând să facă parte din felul lui de a fi, din întreaga lui ființă. Acum nu se mai putea elibera de ea și, mai mult, nici nu-și dorea asta.

Uneori, când nostalgia, devenită insuportabilă, începea să-i supună trupul la cazne la fel de mult ca sufletul, ca un bolnav chinuit care își cere doza de morfină, el îl implora pe Dumnezeu să-l ajute, dar se lovea de revolta spiritului său, care îi trezea amintirea celor mai grațioase gesturi ale lui Mehpare Hanım, felul în care își pieptăna părul sau cum îl ținea de mână în drum spre dormitor. Știa că dacă i-ar uita gesturile ar șterge-o cu totul din viața lui și, ca oricărui îndrăgostit, fie și numai ideea de a o uita i se părea insuportabilă. Iubea o femeie care nu avea să-i mai fie alături niciodată și, conștient că amintirile erau singura legătură care îi mai unea, se temea de clipa în care timpul își va desăvârși lucrarea, rupând-o definitiv. Atâta timp cât

dragostea pentru această femeie nu-l părăsea de la sine, nici el nu ar fi putut să se lepede de ea.

În realitate, Hikmet Bey nu era genul de bărbat care să simtă nevoia să sufere în dragoste, dimpotrivă, el iubea din tot sufletul, cu toată ființa și nu se bizuia pe vicisitudinile vieții pentru a spori această iubire. Pe vremea când o iubea pe Mehpare Hanım, se dăruise fără ezitare până la cea mai mică părticică a sufletului său, fără să păstreze nimic pentru sine, îmboldit de un elan copilăresc de candoare și inocență întâlnit la unii oameni educați și care îl împinsese până la limita extremă a iubirii. Nu exista nimic dincolo, în afară de moarte. De altfel, chiar încercase să treacă această limită, dar, după cum se exprimase el, „din păcate“ nu reușise.

Își amintea de acea zi cu un sentiment de rușine: oamenii care au năvălit în camera lui când au auzit împușcătura, strigătele care răsunau prin casă, pașii grăbiți, privirile înspăimântate și mâhnite ale copiilor, îngrijorarea servitorilor care mai aveau puțin și izbucneau în plâns, în sfârșit, expresia plictisită și disprețuitoare de pe chipul lui Mehpare Hanım, despre care Hikmet Bey spunea că doar simpla amintire îi era îndeajuns pentru a-l cufunda în cele mai amarnice chinuri... Îl apucaseră de mâini și de picioare ca pe o legătură de rufe murdare și, ducându-l la trăsură, îi așezaseră trupul însângerat pe banchetă. Îl auzise pe vizitiu cum îndeamnă răcnind caii în timp ce pocnea din bici și simțise o durere ascuțită în piept înainte de a leșina, murmurând „Mehpare“. „Îmi amintesc că am încercat să vorbesc cu Mehpare, aveam ceva să-i spun. Venindu-mi în simțiri după operație, mult timp am scormonit în memorie să găsec ce voiam să-i spun, dar, ciudat, nu mi-am amintit“, avea să-i mărturisească el lui Osman peste ani.

Dus în stare gravă la spital, fiul medicului personal al sultanului fusese părăsit acolo ca un amărât pe care nici soția, nici mama, nici tatăl său nu găsiseră cu cale să-l viziteze; cât despre prietenii unioniști de care soarta îi era totuși legată, îmbătați de bucuria succesului, preferaseră să-l uite pe acest prieten îndeajuns de slab încât să încerce să-și pună capăt zilelor din pricina infidelității soției. Dacă ar fi murit, probabil că toți cei care nu veniseră să-l vadă la spital s-ar fi dus la înmormântare, dar cum nu fusese cazul, în loc să se transforme într-o tragedie solemnă, destinul lui luase forma unei mizerabile umilințe de „încornorat“.

Datorită influenței încă intacte a sultanului, Reșit Pașa se informase zilnic despre starea de sănătate a fiului său prin intermediul guvernatorului, în timp ce Mihrișah Sultan, aflând că Hikmet Bey era în afara oricărui pericol, îi trimisese nurorii ei, față de care nutrea sentimente prea puțin plăcute, o scurtă telegramă formulată în acești termeni: „Trimiteți imediat copiii la Paris“. În chip straniu, această femeie, care nici măcar nu se deranjase să-și viziteze fiul grav rănit, uimise pe toată lumea luându-i în grija sa nu numai pe nepotul ei născut din căsătoria lui Hikmet Bey cu Mehpare Hanım, ci și pe fiica pe care aceasta din urmă o avea cu Șeyh Yusuf Efendi.

Cât despre Șeyh Efendi, fiindcă nu pretinsese să-și ia fiica înapoi, consimțise la decizia lui Mihrișah Sultan, nu fără să resimtă în forul său interior gravitatea acestei alegeri și tulburarea pe care i-o provoca. Deși era cunoscut drept „protectorul celor dezmoșteniți“ și nu refuza niciodată să acorde ajutor sau să intervină în favoarea unor oameni complet străini, fusese incapabil să-și protejeze propria fiică, sânge din sângele lui și, dintr-un motiv misterios,